

Lőrinc Péter:

GÖRBE-UTCA 23

(Testvériség-Egység, Újvidék, 1953)

Hét elbeszélést tartalmaz Lőrinc Péter elbeszéléskötete; hatnak anyagában ott találjuk a hadifogoly-élet tettet-lelket deforáló valóságát. Százezer ember — hadifogoly — küzdődik, szenved tehetetlen mozdulatlanságra, lassú éhhalálra és sivár, idegőrlő tábori együttlétre ítélve a németországi „lágerek”-ban a második világháború idején. Százezer hadifogoly várja a szabadítót: a békét. Négy év telik el amíg ez a hadifogoly-remény valóra válik, s ez a négy esztendő a gépfegyver-fészkekkel telitüzdelt légerek birodalmában alakítja, változtatja, leplezi és új megvilágításban tárja elénk az embert. A négyévi együttlét lemezteleníti és megfosztja az egyéniséget a polgári élet sallangjaitól és a fakuló, foszladozó katonaköppennyel együtt halványodik, zsugorodik az emberi méltóság érzete is: az egyéniség átalakul ösztön-emberré, nyájemberré, máról-holnapra vegetáló élőlényé és egy szám, egy adat lesz a „százezer táborok országában”.

A tüskés drótkerítések mögött katonaköppennyben búrkolt emberi csontvázak keringenek: emberek, akiknek még vannak elemi létszükségletei és akik légiés, kísértetiesen valószerűen mivoltukban is hadakoznak környezetükkel és önmagukkal szemben. Nemcsak az éhség, a dohányhiány, a tábori fegyelem, a politikai harc, az ellenállási mozgalom szervezése jelenti a problémát, hanem az elkeseredett küzdelem a makacsul vissza-visszatérő „árnyképek”-kel: a nővel, az otthonnal, a családdal és az emlékek meg-megújuló rajával szemben is.

Lőrinc Péter hat elbeszélésében ennek az állapotnak és lelki folyamatnak megörökítésére vállalkozott: elbeszéléskeretekbe próbálja beleilleszteni azt az élményanyagot, mely tartalmában meghaladja a művészi elbeszélés szokványos és adott kereteit; a felgyülemlett élet- és élményanyag túlcsoordul a mértéken, előnti, körülfolylja, végül is elárasztja az elbeszélés szilárdabb és kiemelkedőbb elemeit: a kompozíciót, a jellemábrázolást, a hangulati elemeket és kikezdi, feloldja a stílust, a nyelvet. A közlés, az események regisztrálása, az ember- és környezettanulmány, a megfigyelés és a szubjektív átélés művészi kivetítéséből áll ez a hat elbeszélés. Írójuk nemcsak egy adott társadalmi állapotot és lelki folyamatot ragadott meg, hanem feltárta önmagát is: önmagáról is vall, amikor a „százezer táborok országá”-nak elembertelenedő valóságáról szól. Ott van az író, hol Péterként sétálva és végnélküli vitázva a „Lagerstrassén”, ott van Jenőként viaskodva egy „árnyképpel”: a multtal, a nővel, a szerelem emlékével, az önmagábavonulás és a világgal való kapcsolat megszüntetésének tébolyba vezető kísértéseivel, ott van Miklós-ként leplezve le az ellenséges provokátort, besúgót és kémét, aki a „táborban” is megkísérli továbbbúzni hivatását. S ott van a „bábeli testvér-vonat” utasaként a hazatérők között — az emberiséget, a tisztánlátást és a megismerést gyakorolva.

Igen, az alkotó-embert érezzük az elbeszélésekben, akiben felgyülemlett az élményanyag s most kénytelen formába önteni, keretbe foglalni, művészi alkotásokba szorítani mondanivalóját; rendszerezni az élményt, fegyelmelni az emlékek kiapadhatatlan áradását. A közlésnek ez szubjektív

farmája, meljben az emlékek, hangulatok és hangulatfoszlányok — az emlékezés és a valóság ütköznek meg-, ennek a hat elbeszélésnek különleges jelleget, hangulatot kölcsönöz. Az epikai elemek fokozatos háttérbeszorulásával — a szubjektív átélés, az egyéni meglátás és következtetés kerül előtérbe, s az epikai hitelesség helyett a lírai elemek kerekednek felül, s a kompozíció zártságát az elbeszélésekben a lazakötésű élményretek egybehordása bontja meg. A történet befejezettsége és szerkezeti szilárdsága helyett a részletek iránti fejlett érzék és az események hangulati megragadása. Ezek az alapvető sajátosságai Lőrinc Péter elbeszéléseinek és ezek a művészi sajátosságok kölcsönöznek egyéni színt és jelleget ennek az elbeszéléskötetnek is.

Ennek az ábrázolásmódnak kétségtelenül megvannak a pozitív, fejlesztendő és — a művészi kifejezés szempontjából — értékes elemei, de bizonyos az is, hogy kötöttséget is jelent, a művészi élményanyag kifejezésének olyan formáját, mely csak bizonyos állapot, helyzet, hangulat kifejezésére alkalmas. Ezért érezzük, hogy ennek az ábrázolási és elemzési módszernek milyen művészi lehetőségei vannak a hadifogoly-élmény kivetítésében olyan esetben, amikor a lelkiállapotok, érzések és hangulatok kifejezése kerül előtérbe, amikor az éhség, az emlékek, az idegek és ösztönök játéka homályosítja el a tudatot, amikor a képzettársítás fesztelenül és fegyelmezetlenül kapcsol egybe a valóságban és a képzeletben átételt, amikor a szöges drótkerítések mögött élő ember szabadulásvágya ebben a formában ölt konkrét alakot, de ugyanakkor érezzük azt is, hogy a valóság eseményeinek, az élet egyes megnyilatkozásainak művészi objektívizálásában ez a kifejezés mód alulmarad, erőtlenné, szabadossá, néha modorossá válik. A formának és a tartalomnak ebben a párharcában, mintha a harmadik, maga a valóság bizonyult volna legerősebb-

nek, a valóság, melynek megközelítése és kifejezése a forma és a tartalom egységéből következhet. De ugyanekkor ez a harc Lőrinc elbeszéléseiben, ez a küzdelem a kifejezésért, a valóság, az emlékek, a hangulatok és élmények művészi megragadásáért — teszi ezt a kötetet irodalmi szempontból is értékessé és tanulságossá.

Az író egyénisége lép előtérbe és az emlékezés prizmáján szűri át a hadifogoly-élet élményjeleit. S nem a hadifogoly-élet objektív eseményei lesznek lényegesek, nem az Oflag-ok apró-cseprő eseményei, a törzstisztek és a tartalékosok, a királypártiak és az antifasiszták küzdelme és ennek a harcnak különböző formája és szakasza, hanem az *élmény*: az ember tanulmány és az önmagán végzett megfigyelés eredményeinek művészi megfogalmazása. S ilyen szempontból a *Beszélgetés egy árnyképpel* c. elbeszélés az objektív eseménysorozatnak szubjektív átélésével és kivetítésével, *Maskovszki, az órás* a halál és a szabadság érzéseinek váltakozó és fel-fel villanó lehetőségeivel és a *Babeli testvérvonaton* emberi levegőjével és szelíd, megrázó hangulatával a kötet legértékesebb darabjait jelentik.

A kötet címadó elbeszélése nem a hadifogoly-élmény talajából nőtt ki. Az első világháború-utáni társadalmi forrongásoknak, irodalmi háborgásoknak és politikai harcoknak állított emléket ebben az elbeszélésben Lőrinc Péter és Mikes Flórisnak, a barátoknak, elvtársnak, ironnak és embernek. S az emlékek és az emlékezés levegőjében hirtelen új fényben ragyog fel a mult: a gyermekkor, az ifjúság, az indulás évei. S mintha a sors megréfná az írókat — az összeírót, népszámlálást végző tanár számára a Görbe-utca 23 nem cím és összeírásra váró alanyok gyűjtőhelye lesz, hanem a multtal és a jelenel való találkozás megdöbbenő és felejthetetlen színhelye. Az emlék és valóság különös keveréke ez az elbeszélés, hangulatában, zenéjében a

proust-i közlésre és a joeyce-i koncepcióra emlékeztet.

Lőrinc Péter új könyve művészi problematikájánál fogva érdemel több figyelmet és alaposabb méltatást.

(1953)

B. Szabó György

Egy külföldi magyar regény- Ulyssesről

Márai Sándor:

BÉKE ITHAKÁBAN

(Magyar Írók Könyvesháza, London, 1952.)

„Az emberiség öntudata soha nem fogadta el az Odysseia idillikus befejezését. A XXIV. ének, a békekötés nagy himnusza nem fejezhette be ezt a szenvedélyes mesét. Az olvasó — minden korban — érezte, hogy Ulysses nem találhatott végleges otthont a hazatérés idilljében... Bizonyos, hogy van egyféle tiszteletlenség a vállalkozásban, amikor a kései időben — itt és ott — valaki „folytatni” meri az Ulyssesi történetet. De ő maga, a Hős, nem sokat tartott a tisztességről és tiszteletlenségről; s ezért talán megbocsátja a kései kontárok ügyefogyott kísérleteit is” — így ír Márai a regény Utó-énekében erről a vállalkozásáról és könyve hősről Ulyssesről, Fénythozóról.

Márai a modern regény írói módszerével közeledik a homerosi mese-és életanyaghoz, a post-homerosi epikában felduzzadó és már-már terjengetté váló Ulysses-motivumhoz, hogy a regény három „énekében” azokkal mondassa el a homerosi hős utolsó napjait, az „ithakai idill” befejező pillanatait, akik közvetlenül, mondjuk emberi közelségből szemlélték a trójai hős tragikus letűnését; Penelope, Telemachos és Telegonos — az Ulysses-motivum egy-egy fejezetének hősei, de a mese-fejlődés egy-egy fázisának eredményei is.

A trójai hőst hazaváró, erényes, kéréssel körülvett Penelope, akinek

megpróbáltatásai Ulysses hazatérésével sem kisebbedtek, az apa-nélkül felnövő Telemachos, aki a hazatérő hősben nemcsak a bosszúálló családfőt és férjet látja, hanem az apát is, aki akadályozója lesz egyénisége szabad kibontakozásának, s végül Telegonos, Kirke fia, Ulysses törvénytelen gyermeke, aki apja nyomait, fiatalkori emlékeit kutatva, vándorlása alatt, egy párharc során megöli apját, Ulysses — ezek az események képezik az Ulysses-monda alapanyagát, melyre Márai, a modern nyugati lélektani regény eljárásával felépíti, megkonstruálja a maga külön Ulysses-ét.

Homeros Odysseia-jában megmintázott Ulysses — akiben az erővel párosuló ravasszság, a kalandvágy és a bátorság eszményítése testesül meg — a nemzetségfők, a harcát megőrkítő Illias-szal szemben, amelyben még Achilles a példakép — a görög társadalmi életben végbemenő átalakulással válhatott eszménnyé, példaképpé. Ulysses már az osztálytársadalom produktuma. Születésének előzményeit — a görög uralkodóosztály gyarmatosító törekvéseivel, a Földközi-tenger nyugati részében lévő szigetek és partvidék meghódításával, a birtokbavétellel járó harcokkal és megpróbáltatásokkal kell összefüggésbe hoznunk. Ulysses a görög mitológia egyik legnépszerűbb alakja és egyéni jellemvonásokkal felruházott hőse; egyéniség — antik, de modern értelemben is.

Már Homeros, aki igen tekintélyes szerepet szánt Ulyssesnek Trója ostromában, Odysseia-jában nemcsak a harcost, a hőst látta meg Ulyssesben, hanem az embert is. Az embert, akinek erényei mellett fölös számmal vannak gyöngeségei is: alattomos, buja és érzéki természet, hazug, bosszúálló, kegyetlen. Jelleme jóval összetettebb, mint Homeros többi hőseié; modernebbnek, a mai emberhez is közelebbállónak érezzük, mint a mitológia eszközeivel már-már arányta-